

2. Taal & Muziek

2.1. Inleiding

2.2. Taal

2.2.1. De Driedaagse Cursus “Hiërogliefen voor Beginners” van Dr. Peter De Smet

2.2.1.1. Inleiding

De vraag naar de Egyptische taal begint met de vraag naar Egypte zelf. Waar komt deze naam vandaan en wat betekent hij ?

Ten eerste zijn er verschillende namen voor het land aan de Nijl. De Egyptenaren zelf noemden het Ta-Mery, of “het bemide land”, en Khemet, “het zwarte land”. Hieruit wordt duidelijk dat er voor de oude Egyptenaren een duidelijk onderscheid was tussen “het Zwarte Land” en “het Rode Land”. Het eerste betekende de vruchtbare aarde van de Nijlvallei, het tweede de omringende steppes en woestijnen. Dit Egyptische Khemet (Zwarte) evolueerde tot het Arabische Khemy. Met het Arabische lidwoord “Al” ervoor, werd Egypte Al-Khemy. Het is een gegronde hypothese dat ons middeleeuwse woord “alchemie” dus in wezen “Egypte” betekent. Zo vreemd is dat niet, want de Egyptische hogepriesters waren wetenschappelijk zeer onderlegd.

De Kanaänieten, en nadien de Hebreeuwen, noemden (en noemen) Egypte “Mishraïm”.

Onze naam Egypte werd afgeleid van het Griekse Aigyptos, wat op zijn beurt een afgeleide is van het oud-Egyptische Hut-Ka-Ptah. Dit betekent letterlijk zoveel als : “Kasteel van de Ka van Ptah”, en verwijst naar een wijk van het oude Memphis. Memphis is op zijn beurt de Griekse naam van de stad die in het Oud-Egyptisch Mennefer heette.

Aangezien de Arabieren in hun geschreven taal niet over klinkers beschikken, werd in het Arabische Egypte Aigyptos als “gpt” geschreven, wat al snel verbasterde tot Copt of Cypt. Dit is sinds eeuwen de naam voor de Christelijke Egyptenaren, maar aanvankelijk betrof het enkel de Byzantijnse Christenen die het Concilie van Chalcedon (451 nc) aanvaard hadden.

Heel wat van de namen die wij courant gebruiken voor de aanduiding van Egyptische plaatsen, personen en goden, zijn van Grieks origine. Zo spreken wij van Osiris, Isis, Horus, Sesostris en Nectanebo, in plaats van van Osir, Aset, Hor(u), Senusret en Nakhthoreb.

Aanvankelijk catalogeerde men het Oud-Egyptisch bij de Afro-Aziatische talen, zoals het Turks, Sumerisch en Japans. Maar in recentere tijden neigt men er eerder toe het Oud-Egyptisch tot de Indo-Europese talen te rekenen, met onder meer het Arabisch, Semitisch en de verschillende Germaanse en Romaanse taalgroepen.

Turks en Sumerisch zijn namelijk agglutinatieve talen (die werken met een uitgebreid systeem van voor- en achtervoegsels), terwijl het Oud-Egyptisch dit niet doet, maar, net als wij, gebruik maakt van adjectieven.

Het was Jacobus Grimm, van de gebroeders Grimm, die als eerste een systeem van “taalgroepen” ontwikkelde. Er zijn op het ogenblik meer dan 7.000 van deze taalgroepen. Egyptisch, zoals gezegd, zou behoren tot één van deze twee families : de Afro-Aziatische taalgroep, of de Indo-Europese Taalgroep.

De Afro-Aziatische groep heeft als één van de hoofdkenmerken de agglutinativiteit (een uitgebreid systeem van voor- en achtervoegsels). Het Indo-Europese systeem heeft als hoofdkenmerk dan weer dat het onderscheid maakt tussen sterke en zwakke werkwoorden.

2.2.1.2. Herodotos

Onze oudste kennis over Egypte dateert van de vijfde eeuw voor Christus, en komt van de Griekse historicus Herodotos. In zijn geboortestad Halicarnassos werd de voormalige politicus de grond te heet onder de voeten, en in 455 VC besloot hij “voor onbepaalde tijd” op reis te gaan om een geschiedenisboek te schrijven. Daarvoor trok hij naar Perzië. Aangezien Halicarnassos in Anatolië gelegen was, en Anatolië steeds goede handelsbetrekkingen had gehad met Egypte, leidde zijn pad hem al snel van Perzië naar Egypte. Grieken waren in Egypte niet onbekend : sinds de dagen van Akhenaten hadden reeds talrijke Griekse handelaars hun weg naar Egypte gevonden. Ten tijde van Herodotos hadden zij zelfs een eigen stad in Egypte, waar zij de enigen waren die met geld handelden (een economisch systeem dat de Egyptenaren pas onder de Ptolomeeën zouden invoeren). Herodotos reisde dus naar Egypte en landde in Alexandrië.

Van de priesters van Ptah in Alexandrië leerde hij dat er in Egypte drie soorten schrift waren :

- “Heilige Tekens” die alleen op tempels aangetroffen werden. Herodotos vertaalde dit naar het Grieks : “glyphos” (teken) en “Hiëros” (heilig/sacraal). Vandaar onze term Hiërogliefen.
- “Heilig Schrift” : een schriftsysteem dat hij alleen op papyrus aantrof in de bibliotheek Per-Ankh (het Huis van het Leven), en dat weliswaar op hiërogliefen gebaseerd was, maar tevens sterk vereenvoudigd was. Vermits het ook hier steeds om religieuze teksten ging, noemde hij dit het Hiëratische Schrift.
- Tenslotte was er nog het schrift zoals het volk het gebruikte voor alle mogelijke vormen van correspondentie. En aangezien het Grieks voor “volk” “deimos” is, noemde hij dit schrift “Demotisch”.

Aan dit Demotische schrift werden vanaf de 2^e eeuw voor Christus Griekse tekens toegevoegd om moeilijke woorden en “on-Egyptische” klanken te kunnen schrijven. Hieruit evolueerde het Coptische alfabet met tekens voor klanken die in het Grieks niet bestaan.

Van al deze vormen bestaat vandaag alleen het Coptisch nog. De status ervan is te vergelijken met ons Kerklatijn. Een taal gebaseerd op het Demotisch, maar met tal van verschillen, die als dusdanig enkel nog in ceremonieën gehanteerd wordt. Het hedendaagse Arabische Egyptisch heeft echter een groot deel van dit Coptisch overgenomen.

Het Demotisch en Hiëratisch zijn in de loop der eeuwen als gesproken taal verdwenen. Het Arabische bewind sinds de 6^e eeuw NC zorgde er ook voor dat deze talen als geschreven talen verdwenen.

2.2.1.3. Geschiedenis en herontdekking

De oorsprong van gesproken en geschreven taal is niet duidelijk afgelijnd. Aangezien de eerste notatie van taal gebeurde door middel van tekeningen, is het moeilijk een lijn te trekken waar “tekenen” ophoudt, en “schrijven” begint. Misschien is het credo van de Egyptische schrijver Ten-is in “Asterix en Cleopatra” wel dichterbij de waarheid dan we denken : “Wie kan tekenen, kan schrijven”.

In het Oud-Egyptisch is de hiëroglief voor schilderen, tekenen en schrijven trouwens dezelfde.

In Egyptologische en Sumerologische kringen woedt daardoor nog steeds een bitse strijd of het spijkerschrift (en zijn voorlopers), dan wel de hiërogliefen ouder zijn. De Sumerologen winnen hierin terrein dankzij het feit dat er meer Sumerische leenwoorden betreffende landbouw in het Egyptisch zijn als andersom, wat erop wijst dat de landbouw uit Sumer in Egypte werd ingevoerd, en niet andersom.

Waar het Sumerische spijkerschrift in de loop der eeuwen echter vereenvoudigd werd tot een alfabet van 35 tekens, die de basis vormen voor onze huidige alfabetten, ging het Egyptische hiërogliefenschrift echter de andere kant uit : van een 500 tekens in het Middenrijk tot meer dan 7.000 tekens onder de Ptolomeeën.

Nochtans bestond er ook in het hiërogliefenschrift een vereenvoudigde versie, waarbij via het systeem van de acrofonie een vorm van fonetisch schrift ontwikkeld werd voor gebruik bij het schrijven van vreemde namen en/of moeilijke woorden. Acrofonie is overigens een systeem waarbij tekens de klank krijgen van de eerste klank van het afgebeelde teken. Zo wordt een mand bijvoorbeeld niet alleen een pictogram voor het begrip “mand” maar tevens een teken voor de letter “M”. Dit systeem was in Egypte reeds gekend rond 3050VC.

Met de komst van Grieken en Romeinen liep het gebruik van hiërogliefische tekens echter op zijn einde. De laatste hiërogliefische inscripties (in de tempel van Philae) dateren van rond 380NC, de laatste hiëratische teksten van het einde van de 5^e eeuw NC. We kunnen dus aannemen dat de laatsten die deze tekens konden lezen tegen de 6^e, 7^e eeuw eveneens verdwenen waren.

Tussen de 7^e en de 19^e eeuw fluctueerde de interesse in Egypte van vrijwel onbestaand tot de Egyptomanie van de 19^e eeuw. Tal van klassieke, middeleeuwse, Renaissance- en andere pre-19^e eeuwse auteurs hebben hun tanden stukgebeten op

het vertalen van de intrigerende tekens. Er bestaan duizenden bladzijden met volslagen foute analyses.

Het was pas na de veldtocht van Napoleon Bonaparte in Egypte dat een jonge taalkundige uit het Franse Figeac dankzij een drietalige tekst erin slaagde een begin te maken met een juiste vertaling van de oude taal.

De drietalige tekst stond op een steen die gevonden werd in Rosetta, nabij Alexandrië.

De jonge geleerde was Jean-François Champollion.

2.2.1.4. De Steen van Rosetta

Op deze basalten steen staat een tekst van Ptolemaios V. Het bijzondere aan deze steen, die thans in het British Museum staat, is dat de tekst niet alleen in Hiërogliefen geschreven is, maar tevens in het Demotisch en het Grieks. Voor de eerste keer had men een vertaling van de Oud-Egyptische tekens in een taal die men wel verstond.

Tal van geleerden gingen met afschriften van de steen aan het werk, maar het was Champollion die er als eerste aan dacht het aantal Griekse woorden te vergelijken met het aantal hiërogliefen, en het aantal hiërogliefen met het aantal Griekse letters. Aangezien er meer hiërogliefen zijn dan Griekse woorden, en meer Griekse letters dan hiërogliefen, was het voor Champollion duidelijk dat hiërogliefen alleszins al geen alfabetische tekens zijn. Zijn idee dat hiërogliefen gebruik maken van pictogrammen in combinatie met fonogrammen, bleek juist te zijn. Na 12 eeuwen konden de mysterieuze tekens weer gelezen worden.

2.2.1.5. Ontcijfering

Uiteindelijk bleek het Oud-Egyptisch uit vijf soorten tekens te bestaan :

1. Eénklanken
2. Tweeklanken
3. Drieklanken
4. Pictogrammen
5. Determinatieven

Dit onderscheid maakte het ontcijferen tegelijk makkelijker en moeilijker. Een hiërogliefisch teken kan namelijk zowel een fonogram (één-, twee- of drieklank) zijn, als een pictogram, als een determinatief, afhankelijk van zijn plaats in de tekst.

Daarenboven is de volgorde van de tekens onderhevig aan wijzigingen van religieuze, politieke en esthetische aard ! In een naam die een verwijzing naar een God in zich draagt, zal bijvoorbeeld het teken voor die God vooraan staan. In de hiërogliefische versie van de naam Akhen-en-Ra zal het teken voor "Ra" dus vooraan staan. De God Seth heeft dan weer, in sommige streken, een negatieve bijklank. Als men in die streek dan een naam beitelde van een persoon die men in een positief daglicht wilde stellen, maar wiens naam verwees naar Seth, dan werd in de plaats van het teken voor Seth een omschrijving gebruikt. In de tempel van Seti I, wiens naam betekent "Hij die tot Seth behoort", wordt naar Seth verwezen als de Doder van

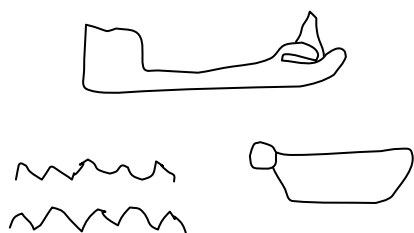
Apepi (Apophis), de slang die de zon wil verslinden. Zijn naam wordt hier dus met andere tekens geschreven om het verschil te maken met de broedermoordenaar van Osiris. Seth werd overigens El Shaitan in het Arabisch, en later Satan.

Tot slot : sommige tekens werden uit esthetisch oogpunt anders geschikt of toegevoegd. Vaak werden bijvoorbeeld twee tekens van éénklanken geplaatst achter een drieklank, om de twee laatste klanken van de drieklank te verduidelijken, de zogenaamde fonetische complementen.

Het voordeel is dat men dus nagenoeg geen fouten kan maken in het schrijven van namen. Maar het nadeel is dat men de creativiteit van het schrijven ook in het lezen moet betrachten. En dat durft wel eens fout te lopen.

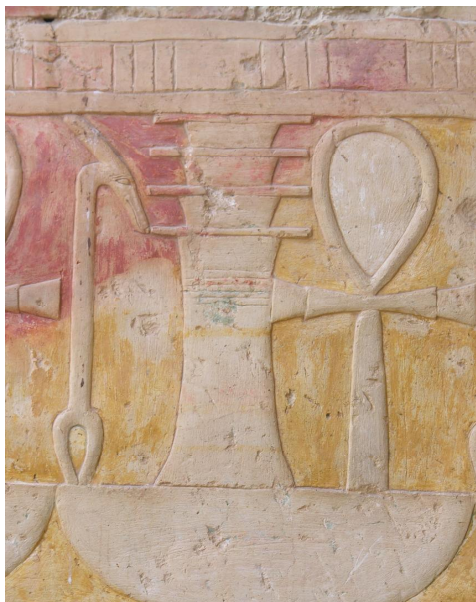
De determinatieven zijn er om in geval van mogelijke twijfel duidelijkheid te geven. Dat kan bijvoorbeeld zijn bij het gebruik van homoniemen als "gerecht". Dit kan enerzijds "juridisch systeem" betekenen, of "spijs". Om te verduidelijken dat het om etenswaren gaat, kan men dus bijvoorbeeld een vork als determinatief gebruiken. Er zijn een aantal zuivere determinatieven, maar uiteindelijk kan ieder teken als determinatief gebruikt worden. Bovendien zijn er geen regels (althans : er zijn er nog geen gevonden) die het gebruik van determinatieven regelen en/of verplichten.

Op basis van die gegevens proberen we nu deze tekst te ontcijferen.



Het eerste teken toont een onderarm met hand die een broodje aanbiedt. Als fonogram betekent dit "A".

De watergolf staat voor de letter "N" en het mandje voor de "K". Samen krijgen we dus : ANK of Ankh.



Tegelijk staande drie eerste tekens echter ook voor "geven/offeren in ruil voor". Wat er gekregen wordt in ruil voor het offer volgt uit de drie volgende tekens. De Was-scepter, gebaseerd op een herdersstaf met een slangenvork aan het uiteinde, staat voor duurzaamheid/macht/heerschappij.

Over de oorsprong van het middelste teken verschillen de meningen. Het kan een korenschoof zijn, maar het kan evenzeer een ruggengraat zijn. Het pictogram stelt alleszins de Djet-zuil voor, en die staat voor duurzaamheid/standvastigheid/lang leven.

Het derde teken is waarschijnlijk het bekendste van alle hiërogliefen : het Ankh-teken. Of dit nu de loop van de Nijl met de Nijldelta voorstelt, een sandaalriem of een peniskoker, is nog

steeds een punt van discussie. Het teken staat alleszins voor "leven".

Ruwweg staat er dus te lezen dat in ruil voor offergaven macht, kracht en een lang leven geschonken wordt. Door wie ? In dit geval door één of meerdere Goden. Aan wie ? Aangezien hij de enige was die offers kon en mocht brengen : aan Pharaoh.

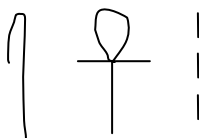
Betreffende de interpretatie als zou het Ankh-teken een peniskoker zijn.

De peniskoker geldt algemeen als een kwaadafwerend symbool, een symbolische bescherming in de strijd, tegen “het kwade oog”. Mogelijk is er een inhoudelijke connectie tussen dit symbool en het begrip “leven” (één en ander over het gebruik van de “inhoud” van de peniskoker zal ook de Egyptenaren niet ontgaan zijn). Een andere mogelijkheid is dat het met betrekking tot “Ankh” en het Egyptische woord voor “peniskoker” om een homoniem gaat.

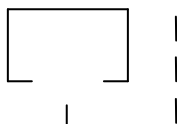
2.2.1.6. Makkelijk te herkennen formules

Een causatief is de vorm van een werkwoord in zijn “veroorzakende” vorm. Bijvoorbeeld : “doen leven”, in het Oud-Egyptisch : s-Ankh-w. We halen deze vorm hier aan omdat dit één van de standaardformules is die makkelijk te herkennen is.

Causatieven staan daarenboven ook steeds in het meervoudsvorm die “bestendigheid” weergeeft. Daarmee wordt tot uitdrukking gebracht dat bijvoorbeeld “doen leven” een voortgaand proces is, in tegenstelling tot bijvoorbeeld “leven geven” als in “baren”. Zoiets gebeurt maar één keer.



Hiernaast zien we het fonogram voor “S”, het Ankh-teken, en een determinatief voor “voortdurend meervoud”, tevens een fonogram voor de “W” of “OE”. We lezen dus “S-Ankh-Oe” of “S-Ankh-W” (wat niets te maken heeft met het door rock- en popsterren zo vaak uitgestoten “Sank yoe” na iedere song).

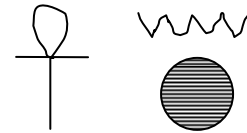


Een andere makkelijk te herkennen formule is de pictogramstreep. Dit is één van de weinige dingen waar we absoluut zeker in kunnen zijn : als er onder een hiëroglief een verticaal streepje staat, moet hij als pictogram geïnterpreteerd worden, en niet als fonogram. Hier staat bijvoorbeeld onder het pictogram voor “huis” (OE “Per”) een dergelijk streepje, erop duidend dat we het teken als “huis” moeten lezen en niet als “P” (van “per”). De drie meervoudsstreepjes wijzen er dan weer op dat het om meerdere huizen gaat. We lezen dus : “Per-w” of “Per-oe”.

De wijze waarop iets geschreven wordt, of het schriftkarakter (epigrafie) is afhankelijk van de periode en de geografie van het geschrevene. Dat maakt dat een identieke tekst uit de 17^e dynastie uit Memphis zal verschillen van dezelfde tekst uit de 18^e Dynastie uit Thebe.

Verdere makkelijk te herkennen tekens zijn de fonetische complementen (zie pagina IV). In sommige gevallen worden deze geschreven om de voorgaande drieklank te verduidelijken, in andere gevallen om louter esthetische redenen, namelijk om het kwadrant op te vullen.

Zo zien we hier rechts de Ankh, gevolgd door de fonogrammen voor “N” en “Kh”. Deze laatste zijn in principe volledig overbodig, maar worden toegevoegd voor bovenvermelde redenen.



2.2.1.7. Historisch opdeling van het Oud-Egyptisch

Net zoals we dit al kennen van het Nederlands, Frans en Engels, evolueerde ook het Oud-Egyptisch in de loop der eeuwen.

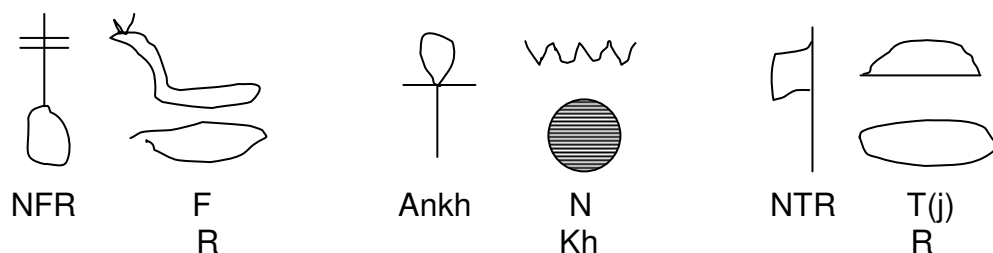
Van de eerste hiërogliefen in het derde millennium VC tot ongeveer 2050VC spreken we van het Oud-Egyptisch. Een typische naam uit deze periode is bijvoorbeeld Pepi. Van 2050VC tot ca 1350VC kennen we de periode van het Midden-Egyptisch of Klassiek-Egyptisch. Uit deze periode kennen we namen zoals bijvoorbeeld Djehutymes. Tegen 1350VC liepen gesproken en geschreven Egyptisch echter zover uit elkaar dat Akhenaten het Nieuw-Egyptisch, of Neo-Egyptisch, invoerde. Voor ca 350 jaar zouden geschreven en gesproken Egyptisch hetzelfde zijn. In 1000VC keerde men echter terug naar het Klassieke Egyptisch. Deze periode zou duren tot ca 400VC, waarna het Egyptisch als schrift langzaam verdrongen werd door het Grieks. Namen uit het Neo-Egyptisch zijn bijvoorbeeld Tutankhamun en Ramesses. Nakhthoreb is dan weer een neo-Klassieke naam.

Op basis van de naam kan dus soms ook de periode bepaald worden waarin een bepaalde persoon leefde. Zo was er slechts een korte periode waarin mensen met namen die de god Montu in zich droegen, samenleefden met mensen die de godsnaam Amun in hun naam hadden. Montu werd namelijk aan het begin van de Nieuwe Tijd als belangrijkste God van Thebe vervangen door Amun. Indien men dus teksten zou vinden over twee broeders die Montuhotep en Amunhotep heetten, moeten deze uit het einde van de Tweede Tussenperiode komen.

Het zal wel een klap geweest zijn voor het ego van de eerste farao's, maar de eerste tekenen van schrift zijn geen koningsnamen, maar doodeenvoudige labels die men aan kruiken bond om de inhoud weer te geven.

2.2.1.7.1. ARGUMENTEN VOOR HET ONDERBRENGEN VAN HET EGYPTISCH IN DE INDO-EUROPESE TAALGROEP

Net zoals bij Semitische en Arabische talen heeft het Egyptisch een systeem van woorden met drie radikalen (medeklinkers) dat vaak terugkomt. Voorbeelden daarvan zijn alle drieklanken, waaronder N-F-R (Nefer), A-N-Kh (Ankh) en N-T-R (Netjer).



“Nefer” is het Oud-Egyptische woord voor “goed zijn – mooi zijn – efficiënt zijn”. Merk op dat er in het Oude Egypte geen onderscheid gemaakt werd tussen “mooi” en “goed”. Wat “mooi” was, was “goed” en omgekeerd. Een voor ons vreemde opvatting.

“Netjer” slaat op een godheid, maar niet zoals wij ons die voorstellen. Het Egyptische begrip “Netjer” slaat eerder terug op wat wij het geheel van goden en voorvaderen zouden noemen. Amun is een Netjer, maar mijn overgrootvader is ook een Netjer (zij het van een lagere klasse dan Amun). Tot op heden hebben we – behoudens de voorvaderen – zo’n 10.000 Netjer ontdekt !

Trouwens, als we wat we ondertussen geleerd hebben toepassen, weten we dat het meervoud van Netjer Netjeru is, en dat de vrouwelijke vorm van Nefer Nefer(e)t is. Deze laatste vorm vinden we terug in Neferet-Iti, de juiste schrijfwijze van de bekende Nefertiti. Nefertiti betekent overigens “Mooie vrouw nadat zij gekomen is”, wat erop zou kunnen duiden dat Nefertiti van “elders” kwam. Dat kan van een afgelegen provincie geweest zijn, maar evengoed kan het zijn dat zij een Mitannische prinses was, die pas na haar aankomst in Egypte een Egyptische naam kreeg.

2.2.1.8. Een Mythologisch-Historisch Interludium

We kijken even van onze taalkundige uiteenzetting af om een beeld te schetsen van het Egyptische Godsbeeld, dat sterk verschilt van het onze.

Eerst en vooral is het Egyptische godsbeeld polytheïstisch in tegenstelling tot ons westerse monotheïstische godsbeeld. Dit is, op zich, al een fundamenteel verschil. Immers, een godsdienst waar verschillende Goden naast elkaar bestaan, is van nature toleranter. Goden die de macht met elkaar delen, zijn ook geen almachtige goden. Het concept van een alwetende, almachtige perfectie bestaat in een polytheïstische godsdienst dus niet. Ook de “jaloersheid” van de monotheïstische god is een onbekende. Daaruit kunnen we afleiden dat de typische houding van de monotheïst (“Mijn God is beter dan de andere Goden, dus ben ik ook beter dan de andere volgelingen”) voor de Oude Egyptenaren niet opging. We weten inderdaad dat in Egypte bij tijden ook buitenlandse Goden aanbeden werden, zoals Baal en Ishtar.

Daarbij aansluitend is er het besef dat de Goden plaats- en volksgebonden zijn. Waaruit zich dan weer het besef laat afleiden dat andere volkeren, op andere plaatsen, andere Goden aanbidden. Dat die Goden dezelfde totem en dezelfde attributen hebben als Egyptische goden, is perfect aanvaardbaar : het gaat immers om ander volkeren en andere plaatsen.

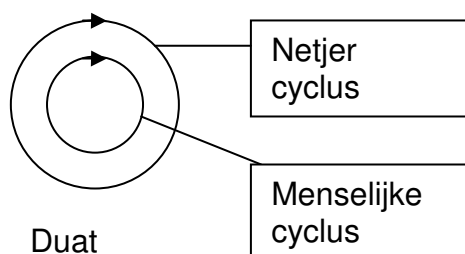
Ten tweede maakt de Egyptenaar weinig of geen onderscheid tussen de verschillende vormen van Goden. Hij heeft er zelfs één globale naam voor : “Netjeru”. De Netjeru omvatten zowat alle categorieën van Goden, mindere Goden, half-goden, voorvaderen en overledenen. Indien wij niet de erfenis van het vampirisme zouden torsen, zouden we de term “ondoden” kunnen gebruiken als vertaling, maar “ondoden” heeft, precies door die erfenis van het vampirisme, voor ons een heel andere betekenis. Voor de Egyptenaar bestaat die belasting niet : alles wat van een spirituele wereld is, is Netjeru. Het woord Netjeru zelf komt ook – zij het

als een verouderde vorm, voor in tal van hedendaagse Semitische talen, waar het “anders zijn” betekent. Anders zijn – maar in een metafysische capaciteit.

Ten derde zijn de Egyptische Goden sterfelijk. Osiris is bijvoorbeeld tweemaal gestorven. Maar ook “sterfelijkheid” is een begrip dat door de Egyptenaren anders wordt gezien. Osiris is gestorven, maar de dode Osiris regeert als God over de onderwereld (nog zo’n begrip dat absoluut niet met onze hel overeenkomt). Er zijn een aantal “dode” goden, wiens naam gevolgd wordt door een hiëroglief dat betekent : “die zijn kringloop heeft voltooid”.

De Egyptische Goden hebben ook gebreken, een eigenschap die ze gemeen hebben met bijvoorbeeld de Griekse Goden. Osiris is op zijn minst goedgegelovig, Seth jaloers en gewelddadig, Horus trots en Hathor wulps.

Eén en ander is ten dele ook een gevolg van een andere tijdsbeleving. Wij zien van oudsher de tijd als een lineair gegeven : oorzaak -> gevolg, of actie -> reactie. De oude Egyptenaren zagen tijd echter circulair in plaats van lineair.



Tijd verloopt op Aarde voor de mens als de wijzers van een klok. Het einde van een levenscyclus, is het begin van een andere cyclus. Deze kan eveneens op Aarde zijn, of de ziel (de Ka) kan opstijgen naar een ander (lees : hoger) bewustzijnsniveau. Het is op dat bewustzijnsniveau dat de Netjeru zich bewegen. Hun cyclus duurt 1 miljoen maal langer dan de menselijke cyclus op Aarde.

Beide cycli gebeuren in de “oersoep” die de Egyptenaren de Duat noemen.

Nu zagen de Egyptenaren, praktisch aangelegd als ze waren, al meteen een probleem met die etherische cyclus van de Netjeru. Hoe moesten de Netjeru zich namelijk voeden ? Want ook de Netjeru hebben behoefte aan voedsel. Om aan die nood te voldoen, moeten zij hun voedsel halen daar waar het is : op Aarde. Maar om dit voedsel op Aarde te halen, hebben zij een lichamelijke nodig. Vandaar dat beelden in het Oude Egypte een bijzondere status hebben. Van Goden en andere Netjeru (zoals overleden Farao’s) worden beelden gemaakt waarin de Ka (de ziel) van de Netjer kan huizen. Uit de geboden offergaven aan het beeld extraheert de Ka dan de etherische energie waarmee hij zich voedt, en laat de materiële overschotten voor de priesters. Voorwaar een elegante oplossing...

Het is echter zeer onpraktisch, om niet te zeggen schier onmogelijk, om dit voor alle Netjeru afzonderlijk te doen. Daarom bestonden er ook plaatsen aan tempels waar aan alle Netjeru in het algemeen geofferd werd. Zo werd er niemand vergeten.

In theorie was het alleen de Farao toegelaten aan de Netjeru te offeren. Want alleen Farao was “Netjer-Nefer” en “Remet” : Mooie/Goede God en Mens. Daarvoor is volgende mythe een verklaring : Een Netjer werd bevangen door de drang zich onder de mensen te begeven, en een afgezant te sturen. De natuur van de Netjer is echter zo dat zij niet permanent in onze “realiteit” kunnen verblijven. De Netjer (naargelang de oorsprong van de mythe Amun, Ra, Horus of Atum) zocht dus een manier om een

permanente aanwezigheid op Aarde te verkrijgen. Hij stuurde een afgezant om het perfecte “huis” voor zijn aanwezigheid te zoeken. De afgezant vond het “huis” in de persoon van de vrouw van de eerste Farao. Ra nam bezit van het lichaam van Farao en verwekte bij de vrouw de eerste Netjer-Nefer. De “God die tegelijk God en Mens is”.

Als dat verhaal niet bekend klinkt....

2.2.1.9. Betreffende Nefertiti en Nefertari

Beide namen zijn relatief zeldzaam en komen pas vanaf de 18^e dynastie voor. Nefertiti, de eerste vrouw van Akhenaten, en Nefertari, de eerste vrouw van Ramses II, delen beide het woord “Nefer” in hun naam. Nu splitsen wij die namen traditioneel als Nefer-Titi en Nefer-Tari, maar dat is eigenlijk onjuist. We weten ondertussen dat de “T” een aanduiding van het vrouwelijke genus is, dus is het juister te spreken van Nefer(e)t-ity en Nefer(e)t-Ary. Aangezien we weten dat Nefer mooi/goed betekent, hebben we dus het eerste deel al vertaald : “De vrouwelijke mooie/goede” of simpeler gezegd : “De mooie vrouw”.

Het achtervoegsel -ity betekent “nadat zij (hier) gekomen (gearriveerd) is”. Dit zou erop kunnen wijzen dat Nefertiti van oorsprong geen Egyptische was ! (zie pagina VIII). Haar naam luidde dus : “De mooie vrouw nadat zij hier gekomen is”.

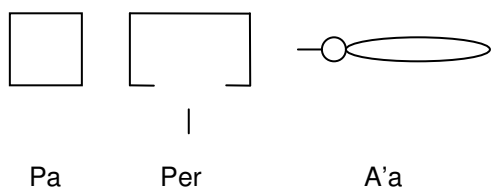
Het achtervoegsel -ary is op zijn beurt dan weer een oude vorm van “voor/van hem”, wat van Nefertari “De mooie vrouw van hem” maakt. En “hem” is, uiteraard, Ramesses II.

Betreffende de hypothese als zouden Nefertiti en Nefertari zusters zijn

De relatieve zeldzaamheid van beide namen, zowel geografisch als in periode, heeft aanleiding gegeven tot speculatie als zouden beide dames zusters zijn. Hoewel er tussen de regering van Akhenaten en Ramesses II nog zeven of acht (naargelang de bron) Farao's regeerden, zou dit niet onmogelijk kunnen zijn. Een andere verklaring ligt in gemeenschappelijke voorouders voor beiden.

Het is het voordeel van de autodidact deze beide visies naast elkaar weer te kunnen geven, zonder stelling te moeten nemen. Bij deze dus.

2.2.1.10. Betreffende de herkomst van de woorden “papyrus” en “Nijl”



Al meteen zien we dat papyrus duidelijk een Grieks woord is. De eind -s is een Griekse uitgang, dus die valt meteen weg. “Papyru” is de vergrieksing van het Egyptische “Pa-per-a’a”. Na wat opzoekwerk vinden we voor “Pa” de vertaling “die van/behorende tot”. “Per”, dat weten we al (zie pagina 6), betekent “huis” en “A’a” is een aanduiding voor “groot”. Letterlijk lezen we dus voor Pa-Per-A’a : “Dat wat behoort tot het grote huis”.

Het Grote Huis is echter niet zomaar eender welk groot gebouw. Het begrip wordt hier gehanteerd zoals wij “Het Witte Huis” of “Downing street 10” of “Het Elysée” zouden gebruiken : in overdrachtelijke vorm. Met “Het Grote Huis” bedoelt de Egyptenaar dan ook : Farao. Er is trouwens een taalkundige verbinding tussen het woord Per-A’a en Pharaoh. Sommige Egyptologen menen Farao af te leiden van Per-A’a, anderen van Per-Wer, maar beiden zijn het over de vertaling eens.

Betreffende de leeftijd van het begrip “Pharaoh” of “Farao”

Dr. Peter De Smet is van oordeel dat het woord (en daardoor ook het begrip) Farao voor het eerst gebruikt wordt vanaf Djehutymes I (15^e dynastie).

Anderen menen echter dat het begrip aanzienlijk ouder is en teruggaat tot de tijd van Narmer (pre-dynastisch).

Ook hier is het weer het voordeel van de autodidact beide meningen naast elkaar te kunnen plaatsen zonder beslissingen te moeten nemen.

Eén en ander zou aangeven dat papyrus destijds alleen door de koninklijke manufacturen gemaakt mocht worden. Dit wordt ondersteund door het feit dat tot in de Ptolemaïsche Tijd relatief weinig “burgerlijke” teksten op papyrus teruggevonden werden. Voordien schreef Jan-met-de-Pet blijkbaar eerder op kleitabletten of ostraka.

De Egyptenaren zelf spraken trouwens eerder zelden van Pa-Per-A’a. Zij gebruikten eerder de term Mehdet (rol).

Hoever het afleiden van namen kan leiden, illustreert de naam van de stroom die het Egyptische leven van A tot Z beheerste : de Nijl. Dat “Nijl” afstamt van “Nao-Iteru-A’a”, mag dan op het eerste zicht niet meteen duidelijk lijken, maar na enige analyse is de weg logisch.

“Nao” staat voor een aanwijzend voornaamwoord dat uiteindelijk verbasterde tot “de”. In “Iteru” is de “T” een zwakke medeklinker. Zwakke medeklinkers hebben de tendens in de loop der jaren te verdwijnen. Blijft “Jeru”. De “U” in “Jeru” duidt op een meervoudsvorm, de “R” wordt in het Grieks verkeerdelijk als “L” gezien (aangezien de Egyptenaren merkwaardigerwijze geen “L” kenden). “A’a”, weten we al, is “groot”. Letterlijk lezen we dus “De stromen groot” ofwel “de grote stro(o)m(en)”. Dit wordt weergegeven door de hiërogliefen voor “N-Tr”. We hebben al gezien dat de “T” tendeert weg te vallen, en de “R” wel eens verkeerdelijk voor een “L” aanzien werd. Daaruit resulteert dan ook het Griekse “Nilos”. De Nijl. Eigenlijk zouden we misschien beter van de “Nijter” spreken. Misschien wel van de “Nete” ?

2.2.1.11. Betreffende namen en naamgeving

Terecht wordt de vraag gesteld hoe we alle namen uit 30 dynastieën uit elkaar houden. Zo zijn er 11 Ramesessen geweest, 7 of 8 Neferhoteps, 4 Amunhoteps en Djehutymessen.... Om maar te zwijgen van alle namen van mensen die we kennen die geen Farao geweest zijn. Daarenboven is het begrip “achternaam” een redelijk

recent verschijnsel dat we hoofdzakelijk aan Napoleon Bonaparte te danken hebben. En ook dan leveren namen nog de nodige problemen van genealogische aard. Denken we maar aan het Nederlandse geslacht Van Goedstetten, dat onder Napoleontisch bewind De Bonnevilles werd.

Nog niet zo lang geleden volstond het ook bij ons van “Jos met den Bult van Maria van de Molen achter het Koekoeksveld” te heten. Iedereen terplaatse wist daarmee perfekt over wie het ging, zonder hem te verwarren met één van de ongetwijfeld talrijke andere Jossen.

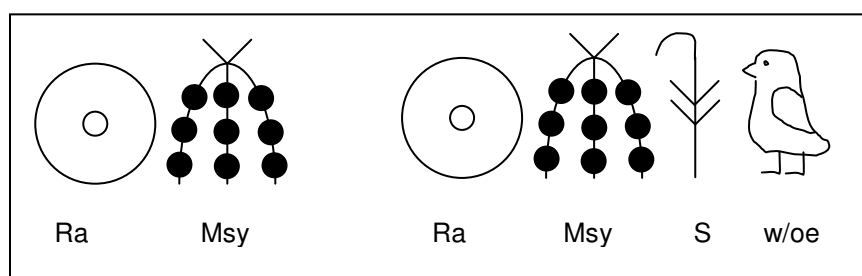
We zullen zien dat de oude Egyptenaren nog een andere manier hanteerden om onderscheid te maken. Daarover later meer.

We onderscheiden in het Oud-Egyptisch drie soorten namen : de theofore namen, de basilofofore namen en de optatieve namen.

2.2.1.11.1. THEOFORE NAMEN

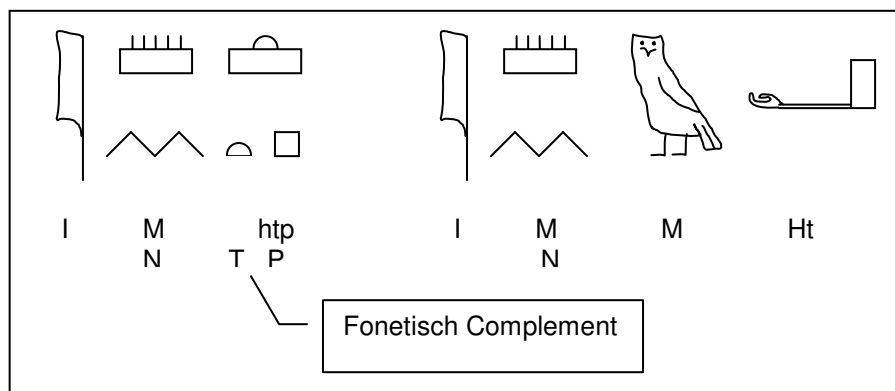
Theofore namen zijn namen die verwijzen naar een Godheid en gevolgd worden, of vooraf gegaan worden, door een epitheton (voor- of achtervoegsel). Voorbeelden zijn er in onze cultuur weinig te vinden, temeer omdat de christelijke God ofwel geen naam heeft, of zijn naam niet uitgesproken mag worden. Waarschijnlijk is de naam die het dichtste een theofore naam benadert in onze cultuur de weinig voorkomende naam Deodonatus (door God gegeven).

De Egyptische cultuur kent echter een veelvoud aan theofore namen. Nemen we bijvoorbeeld de naam Ramesses. Zoals we nu al gewend zijn, laten we de uitgang –s vallen als zijnde een Griekse uitgang, en houden Ra-Messe over. Dit is de schrijfwijze voor elke koninklijke Ramesses. Er is echter ook de alternatieve schrijfwijze met fonetische complementen, die gebruikt wordt voor elke niet-koninklijke Ramesses. Om het onderscheid duidelijk te maken, is de Egyptologische conventie dat we deze dan ook niet Ramesses (of Ramses) lezen, maar Ramosis (of Rahmose).



De hiërogliefen staan voor de zon (Ra) en gebonden vossevellen (baren/geboren worden). De fonetische complementen “S” en “w/oe” verduidelijken enerzijds de drieklank “Msy”, maar betekenen samen, op hun beurt, ook “hem”, zodat we voor beide kunnen lezen : “Ra is een berende hem”. In verstaanbaar Nederlands : “Ra heeft hem gebaard”, of preciezer : “Ra schenkt hem voortdurend leven”.

Nemen we een paar namen met de god Amun onder de loupe : Amunhotep en Amenemhat.



De eerste drie tekens voor beide namen staan voor de God Amun (het is een conventie dat wij hem Amun noemen, de eerste letter is eigenlijk zoals aangeduid een "I". Het zou dus eigenlijk Imun moeten zijn.) De drie laatste tekens in de eerste naam zijn weer een drieklank, met twee bijkomende fonetische complementen. We vullen de klinkers naar best vermogen in (we herinneren ons dat hiërogliefen over weinig of geen klinkers beschikken) en krijgen dus I-M-N-htp, oftewel : Amun-Hotep (of-hetep), wat betekent : "Amun is tot rust gebracht" of in populairdere termen "Amun is tevreden".

De tweede naam krijgt na het deel "Amun" een uil (die een fonogram is voor de letter M) en een gevende hand (een fonogram voor de tweeklank "ht"). Letterlijk : I-M-N-M-Ht. Met klinkers : Amun-em-Hat, oftewel Amenemhat. En dat betekent zoveel als : "Amun is vooraan".

2.2.1.11.2. BASILOFORE NAMEN

Basilofore namen zijn namen op basis van, of die verwijzen naar, bekende en/of vereerde personen. Ons systeem van naamgeving op basis van religieuze of historische figuren is een basilofoor systeem.

Een Egyptisch voorbeeld van een basilofore naam is bijvoorbeeld Amenemhat-Ankh, wat zoveel betekent als : "Amenemhat leeft lang" of "Moge Amenemhat lang leven".

2.2.1.11.3. OPTATIEVE NAMEN

Deze namen drukken een wens of toestand uit. De naam van de belangrijkste heersende vrouwelijke Farao, Hatshepsut, is zo'n optatieve naam. Haar naam, Ht-Shps-u-t, bestaat uit de twee delen "Ht" (Eerste) en "Shps" (edele). De "U" maakt het meervoud, en de "T" het vrouwelijke geslacht, dus : "Eerste van alle edelvrouwen", meestal vertaald als "Moge zij de eerste worden onder alle edelvrouwen".

Betreffende de naam van Hatshepsut

In de context van deze cursus wordt ervan uitgegaan dat Hatshepsut deze naam gedragen heeft sinds haar geboorte, of vroege levensjaren. Christian Jacq, onder andere, gaat ervan uit dat Hatshepsut deze naam pas aannam toen zij zich tot Farao uitriep. In voorkomend geval zou de vertaling dus niet zijn "Moge zij worden...", maar "Zij is..."

2.2.1.12. Betreffende de vijfvoudige tituluur van de Farao

Om een onderscheid te maken tussen verschillende Farao's met dezelfde naam, kunnen we gelukkig gebruik maken van het feit dat elke Farao maar liefst vijf verschillende namen had. Zoals iedereen had hij de naam die hij in zijn jeugd meekreeg, de "Sa Ra" (zoon van Ra) naam. Bij zijn troonsbestijging nam Farao zijn troonnaam aan, de Horus-naam. De drie overige namen, gekozen volgens hetzelfde principe als waarbij de Paus zijn naam kiest, verwezen naar accenten die Farao tijdens zijn bewind zou willen leggen, of naar bijzondere kenmerken die hij zichzelf toewenste. Laat ons beginnen bij de belangrijkste : de Horus-naam.

2.2.1.12.1. DE HORUS-NAAM

De Horus-naam is de oudste naamvorm die we voor een Farao terugvinden. Dit betekent niet dat het de oudste vorm van naamgeving is, maar wel dat het de belangrijkste was om genoteerd te worden. We vinden trouwens zelden alle vijf vormen van een Faraonaam weer. Slechts in verslagen van kroningen worden alle vijf namen gebruikt.

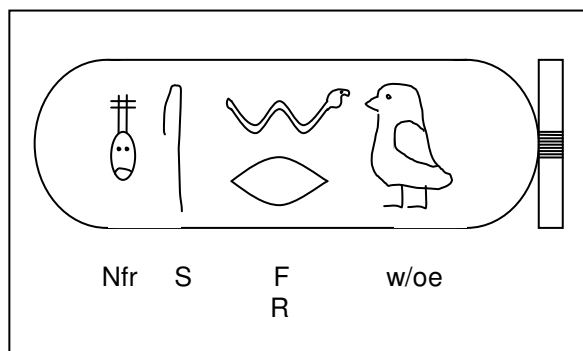


In bovenstaande illustratie krijgen we de typische schrijfwijze van de Horusnaam. Een rechtopstaande of op zijn kant liggende paleismuur (hier op zijn kant liggend) met ervoor (of erboven) de Horusvalk. Deze schrijfwijze noemen we een Serekh, en is de oudste vorm voor een koninklijk determinatief, ouder dan de cartouche (zie hieronder). We lezen hier dus Hor-Neb-Ma'at, de Horusnaam van S(e)nef(e)ru uit de 5^e dynastie. "Horus is de Heer van de Balans".

2.2.1.12.2. DE SA-RA NAAM

De Sa-Ra naam ("zoon-van-Ra naam") is bij wijze van spreken de geboortenaam. Zo is onder andere op de koningslijst van Abydos de naam Ramesses te lezen naast de figuur van de toenmalige prins – en toekomstige Farao – Ramesses II.

Om bij dezelfde Farao te blijven als hierboven, hieronder de ietwat rommelige naam van S(e)nef(e)ru.




In principe zou men deze naam Nefersu moeten lezen (merk op dat de slang in de verkeerde richting staat). Om één of andere reden staat de Nfr vóór de "S". De "F" en de "R" vallen, als fonetische complementen voor de "Nfr" weg. De conventie wil echter dat we de "S" vóór de "Nfr" plaatsen, zodat we S(e)nef(e)ru lezen. Merk ook op dat de Sa-Ra naam in een cartouche geschreven wordt, één van

de determinatieven die koninklijkheid aanduiden. Alleen koningsnamen (en enkele godennamen) worden in een cartouche geschreven. Voor of boven de cartouche


staan twee hiërogliefen : de zon en de eend. De zon als pictogram voor Ra en de eend als pictogram voor “zoon”.

2.2.1.12.3. DE NESU BITY NAAM

Net zoals de Sa-ra-naam wordt deze naam in een cartouche geschreven. Boven de cartouche staan de rietstengel en de bij, een verwijzing naar de twee delen van Egypte : Boven en Beneden-Egypte. De rietstengel is één van de vele symbolen voor de Delta en de bij is één van de talrijke symbolen voor de rest van Egypte. Vaak worden beide afgebeeld staande op een broodje . Aangezien dit een fonogram voor de letter “T” is, is dit een fonetisch complement voor beide hiërogliefen, en zouden we eigenlijk Nesut-Bity moeten lezen (er staat inderdaad “Ns-t B-t”). Als alternatief wordt dit ook wel als Nesbit gelezen.

2.2.1.12.4. DE NEBTI NAAM

De Nebti-naam wordt niet in een cartouche geschreven, maar wel voorafgegaan door

specifieke tekens :  De gier (“Nkh-Bt”) en de cobra (Ws-ch-t” of “Wdj-t”) verwijzen eens te meer naar de twee delen van het land : Boven- en Beneden-Egypte. Nekhbet betekent “Zij van de stad Nekhbe”, een stad in Boven-Egypte die thans El-Kab heet. Wesechet of Wadjit (naargelang de Egyptoloog) is de Slangengodin van de Delta, dus van Beneden-Egypte.

2.2.1.12.5. DE GOUDEN HORUS NAAM

De laatste naam van de Farao wordt evenmin in een cartouche of serekh geschreven, maar wel, zoals de Nebti-naam, voorafgegaan door specifieke hiërogliefische tekens



De Horus- Valk, gezeten op de glyph voor “goud”. Nu is die glyph voor “goud” dezelfde als die die staat voor de stad Ombos (het huidige Kom Ombo). Ombos was de stad waar alle goudkaravanen uit Nubië samenkwamen. Kom Ombo betekent trouwens ook in het Arabisch “Heuvel van het Goud”. De stad werd altijd al geassocieerd met de God Seth, en dus kan men in de hiërogliefische afbeelding ook de overwinning van Horus op Seth zien.

2.2.1.12.6. ENKELE VOLLEDIGE VIJFVONDIGE TITULATUREN.

Al hebben dus ettelijke Farao’s dezelfde Sa-Ra of Horus-namen, meestal kunnen we een onderscheid maken door de andere namen te bekijken. Bovendien zijn er geen twee Farao’s met en dezelfde Sa-Ra-naam en dezelfde Horus-naam.

Hier volgen twee complete titulaturen :

Sa Ra	Ptolemaios V Epiphanes	
Horus	Iwaennetjerwymerwyitu	Erfrgenaam van de 2 vaderliefhebbende Goden
Nesu Bity	Setepptah	Uitverkorene van Ptah
Nebti	Userkara	Machtig is de ziel van Ra
Gouden Horus	Sekhemankhamun	Levende Beeltenis van Amun

De volgende is een compleet fictieve, maar U gunt mij toch ook wel iets, nietwaar ?

Sa Ra	Panebtawy Meryamun	Heer van de Twee Landen, geliefde van Amun
Horus	Kheperkama'at	De ziel van Ma'at komt tot zijn
Nesu Bity	Userma'atra Setepenma'at	Machtig is de rechtvaardigheid van Ra, Uitverkorene van Ma'at
Nebti	Ptahhirkhopshef	Ptah is zijn kracht
Gouden Horus	Wehemmessutawy	De wederkerende geboorte van de Twee Landen

2.2.1.13. Tot slot

De syllabus van Dr. De Smet bevat een boel bijkomend materiaal aangaande de grammatica van het Oud-Egyptisch. Hoewel het de bedoeling is van ooit tot een algemeen werk te komen, het "Complete Autodidactische Handboek voor het Oude Egypte", dat een volledig, doch begrijpelijk overzicht zal bieden van alle aspecten van de Oud-Egyptische samenleving, is het niet het doel van deze collegetranscriptie nu reeds een volledig geheel af te leveren.

Het werk aan het "Complete Handboek" is een levenswerk waaraan nog jaren gewerkt zal worden, en waarvoor we ook op Uw steun en input rekenen. Samen met alle afficionado's en andere geënthousiasmeerden, amateur en professioneel, kunnen we tot een geheel komen dat voor iedereen toegankelijk en bruikbaar is.

Op die manier dragen we bij aan het behoud van een prachtige cultuur waaraan we nog steeds enorm veel te danken hebben en die het gevaar loopt voor eeuwig te verdwijnen. Als de radicalisering van de Arabische wereld verdergaat, staat niets even drastische maatregelen in de weg tegenover de piramides, als die die de Taliban gebruikte tegen eeuwenoude Buddhabeelden van onschatbare waarde : dynamiteren, omdat ze niet binnen het enge wereldbeeld van een onverdraagzame sekte vallen.

Zoals de oude Egyptenaar in de Vallei der Koningen zei tegen de auteur dezes :

"PHARAOH SHOULD COME BACK, SIR..."